

בירור הלכה

בנושא הכוש"ר סוויט"ש [kasher switch]

לאחרונה נשאלתי ע"י רבים מתלמידי וידידי אודות היתר השימוש בשבת במתקן (device) לכיבוי והדלקת אור העלעקטריק הנקרא 'כוש"ר סוויט"ש', ולאחר עיון בצדדי היתר השימוש במתקן, נוכחתי שממציאי מתקן זה **שיבשו כמה הלכות ויסודות פשוטים וגם נתעלם מהם כמה נקודות הלכתיות**.

בדברי דלהלן אציין בקיצור נמרץ את אותן נקודות, עד שייתממה כל רואה כיצד יעלה על הדעת להתיר, הלא יש בזה **חשש קרוב לאיסור תורה**¹.

רעיון הכוש"ר סוויט"ש

והנה, בכדי שנוכל לבחון את דין היתרו של מתג (סוויט"ש) זה במאזני צדק, עלינו להקדים ולהציג תחילה בקצרה את עיקרי פעולותיו של המכשיר הנ"ל, והרי הוא לפניכם:

(1) בצידו האחד של המתקן קיים משדר (transmitter), אשר ממנו נשלחת קרן אור לחלל המכשיר. קרן אור זו נקלטת על ידי חלק מסוים אשר נמצא בצידו השני של המתקן (receiver), וע"י קליטה זו נדלק אור החשמל.

לא רק הדלקת החשמל בתחילתו נעשית ע"י אותה קרן אור, אלא גם המשך דליקת החשמל בפועל אינה יכול להימשך אלא אם אותה קרן אור תגיע לאותו חלק אשר בצידו השני של המכשיר.

(2) כשהאדם בא ומוריד את המתג הנ"ל הרי הוא מכניס מחיצת פלסטיק בין שני צדדי המתקן, וע"י נגרם, שאותה קרן אור אשר נשלחת מצידו האחד של המתקן, מנועה היא מלהגיע לצידו השני של המתקן, ומכיון שכך, נכבה ממילא אור החשמל.

מאידך, כאשר האדם מרים את אותו מתג הרי הוא מסיר את המחיצה החוצצת בין הצדדים, ובכך נגרם, כי קרן האור תפגע בחלקו השני של המכשיר, ובכך יחזור האור לפעול מעצמו.

(3) בנוסף להנ"ל, כשהמתג במצב שבת, פועל המתקן במתכונת מיוחדת: א', הקרן אינה נשלחת באופן רצוף אלא כל פרק זמן מסוים. ב', המשדר מתוכנת באופן שהרבה פעמים בהגיע זמן שליחת קרן האור אין תוכנת המחשב מאשרת לו את עצם שליחת הקרן לחללו של המכשיר [אכמ"ל בביאור מהלך עיבוד הנתונים במחשב]. ג', בדומה לזה השתילו גם באותו חלק שאמור לקלוט את קרן האור, דהיינו, גם כאשר אכן נשלחת אותה קרן אור והמחיצה שבינתיים איננה מפסקת, הרבה פעמים אין תוכנת המחשב נותנת לו אישור להפעיל משום כן את אור החשמל, ורק ע"י שליחה מרובה של קרני אור פעם אחר פעם, יכולים בסוף להגיע למצב שאותה תוכנה תאשר את קבלת קרן האור, וממילא תפעיל את החשמל.

ההיתר לדברי הממציאים

ההיתר לדעת הממציאים (על פי תשובתם בענין זה, עמ' 7-10) מבוסס על שתי נקודות:

(א) אין הרמת או הורדת המתג נחשבת הדלקה או כיבוי בודאי, ואף שבסופו של התהליך ברור שידלק, אין לנו להחשיב פעולה זו כפסיק רישיה על פי הלכה, שהרי קיימת אפשרות שבכל פעם שיגיע זמן שליחת קרן האור, התוכנה לא תאשר זאת [המתירים נכנסים בענין זה לביאור עמוק האם ודאות סטטיסטית נחשבת 'ודאי' לפי התורה].

(ב) אין להחשיב את הסרת או הכנסת המחיצה לעשיית מלאכה, שכן המלאכה נעשית רק באופן של מניעה, שהרי הכנסת המחיצה אינה מכבה, אלא מונעת בעד קרן האור להדליק, או להמשיך את קיומו של האור הדולק, וכן הסרת המחיצה אינה מדליקה, אלא גורמת שלא ימנע מקרן האור הבאה לאחר מכן להדליק.

לדברי המתירים כל אחת מהסיבות הנ"ל יש בה כדי להתיר לכתחילה להדליק ולכבות העלעקטריק, אפילו שלא במקום צורך גדול.

שיבושים בהיתר א', שאינו פסיק רישיה

(1) לא מובן כיצד יעלה על הדעת להתיר משום שאינו פסיק רישיה, הלא דין פסיק רישיה לא נאמר אלא בדבר שאינו מתכוין, אבל המתכוין לעשות מלאכה ודאי עובר איסור תורה אף אם אין פסיק רישיה שתיעשה (שו"ע שט"ז ד), **ובענייננו הרי כל המזיז את המתג מתכוין לכיבוי או להדלקה**, ואין מקום כלל להתיר משום שאינו פסיק רישיה.

למה הדבר דומה, לגורר גפרור (match) על הקופסא, שאף על פי שלפעמים אינו מצליח להדליק ממנו אש, ודאי אין בזה היתר מצד שאינו פסיק רישיה².

(2) הסרת או הכנסת המתג ודאי נחשבת היא כפסיק רישיה, שהרי בכל אופן על ידי מעשה יחידי זה בסופו של דבר ידלק או יכבה האור, וזהו תהליך בטוח, ואין כאן אלא שאלה כמה זמן הוא יימשך.

וכל מה שהאריכו בפלפולם אודות ודאי הסטטיסטי אינו שייך לכאן, שבזה יש מקום לדון כאשר האדם עושה כמה פעולות שאחרי עשיית כולן ייעשה איסור באחת מהן, שנמצא שבכל אחת מן הפעולות אפשר שלא ייעשה איסור, אכן אין בכל זה נפקא מינה כאשר הפעולה תגרום למלאכה בכל אופן, כי מה בכך שהמכשיר צריך לעבוד במשך זמן עד שמצליח לעשות את המלאכה, **הלא בכל אופן בלחיצה אחת הדליק האדם מכשיר שב'ודאי' תצא ממנו מלאכה, והדברים פשוטים**.

(3) גם אם היה צורך ללחוץ כמה פעמים על המתג עד שבאחת מן הפעולות ידליק, בפשטות זה עדיין נחשב כפסיק רישיה, והדבר דומה למה שפסק השו"ע (או"ח שג, כז) על פי הריב"ש (סימן שצד ד"ה ומה שרצית ולהלן), שאסור לסרוק שערות בשבת, ואחד מטעמיו שנחשב פסיק רישיה, **מפני שבכללות הסריקות יתלוש שערות**³.

פלא אם כן על המתירים, כיצד זה העלימו עין מדברי השו"ע והפוסקים, ובמקום זה נכנסו לפלפולים בדברי אחרוני הזמן.

שיבושים בהיתר ב', שאינו אלא מניעה

(1) המסתפק משמן שבנר, 'חייב' משום מכבה (שו"ע רס"א, לדעת המחייבים על משצ"ג), ואף על פי שאין הנר כבה מיד אלא לאחר זמן אין זה חשוב 'גרמא', שכל נטילה או סילוק של דבר הגורם להדלקה נחשבת כמעשה כיבוי.

ואפילו שמן שאינו נתון בנר עצמו, אלא שהוא מטפף לתוך הנר מכלי אחר המונח על גביו, מאחר שהוא משמש להדלקת הנר, כל המסתפק ממנו חייב משום מכבה, אף על פי שלא יכבה הנר אלא לאחר זמן (על פי הרא"ש, ר"א רס"ה שו"ע ס"א ומשנ"ב ס"ק א, ועי' תקיד שו"ע ס"ח וקו"א אות ב, ומשנ"ב ס"ק כג).

מעתה, במכשיר שאנו דנים בו, מאחר שקרן האור היא המדליקה את המכשיר הרי נחשבת קרן האור כמו השמן שבנר, ואפילו קרן אור שהיא באה לאחר מכאן, על כל פנים חשובה היא כשמן המטפף לתוך הנר, נמצא אם כן **שיש חשש חיוב משום מכבה בסילוקה או במניעתה של קרן האור**. כמו כן, בחידושה של קרן האור יש חשש מבעיר מאותו הטעם, דהוי כמו הבאת כלי של שמן שיטפף לתוך הנר⁴.

בעניין זה יש לציין שגם סגירת המבער **בכירה של גע"ז** (gas range) אינה אלא מניעה בעד הגע"ז שלא ימשך לתוך האש, ובכל זאת נתקבל כדבר פשוט על פי דברי הרא"ש הנ"ל שיש בכך כיבוי ממש, ועיין שו"ת מחזה אברהם (סי' מא ד"ה ומ"ש).

כמו כן בכל **מתג של עלעקטריק** אפשר לומר שסגירתו הוי רק כמונע בעד המשך העלעקטריק, ומכל מקום ודאי אסור על פי דינו של הרא"ש כמו שכתב הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה סי' יב אות ג' ד"ה וכיון), והוא הדין בקרן אור הנ"ל.

ונכון שיש אולי מקום לפלפל האם קרן אור היא דומה לגמרי לשמן⁵, אך מאחר שהנידון הוא איסור תורה, לא שייך להקל ולהתיר אלא בראיה ברורה, ולא על ידי סברה בעלמא (ראה תרומת הדשן סי' נז, ובקיצור בב"י ש"ט לסעיף ג), ואילו אותם המתירים אפי' לא התייחסו לסוגיה זו.

(2) מבואר בגמרא (ב"ק ס.) שהזורה ורוח מסייעתו חייב, כי אחר שזו דרך המלאכה חייב עליה אף שמסייע בכוח אחר.

וכן כתב המשנ"ב (שטז סוף סק"י ושער הציון) שהצד על ידי כלב אינו גרמא מאחר שכן הדרך. והוסיף המשנ"ב (סי' רנב, ביאור הלכה ד"ה להשמעת), שהסכימו הפוסקים שכן הדין גם בשאר מלאכות, כל שדרך להעשות באופן מסוים חייב עליהן, אף על פי שיש בהם סיוע שאינו מכוחו.

ועל פי זה קבע גם הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל (אחיעזר ח"ג סימן ס ד"ה ולכאורה) שכל מלאכה שעשייתה בדרך גרמא אינה במקרה, אלא דרכה להיעשות כן, חייב עליה, ולכן סגירת ופתיחת מתג שיפעיל על ידי גרמא, חייבים עליהן (שם ד"ה המורס). וכן היה דעת הרבה מגדולי הפוסקים בדור שלפנינו.⁶

ובכן פשוט שלפ"ז הפעלת הכוש"ר סוויט"ש' נחשבת כמעשה בידים ממש (ולא מצינו חילוק שאין היסוד הנ"ל אמור בהסרת מניע).⁷

אברהם יוסף גארדאן

רה"כ שיכון סקווירא ארצה"ב

מח"ס 'הליכות השבת', 'הל' שבת למעשה' וש"ס

¹ האמור בתשובה זו הוא כמובן בנוסף למה שיש לחוש בזה לזלזול שבת, עובדא דחול, הרס שמירת השבת, וכפי שזעקו הרבנים הגאונים שליט"א בכמה 'קול קורא' שונים (ומהם הגר"ש קמנצקי, הגר"א פאלק, הגר"ד פיינשטיין, הגר"ש מילר, הגר"י ראטה ועוד רבנים שמן הסתם יתווספו בימים הקרובים), ואף אותם חששות ודאי הם הלכות גמורות ונדונות באריכות בכמה מקומות בשו"ע.

ולא באנו כאן אלא להוכיח שגם בגוף הטיעונים של המצאיים, טעו ביסודות הלכה, וכדי להציג הנידון באופן תמציתי אמרנו שלא להאריך ולא נכנסנו לפירוט הנושאים ולהבאת וציון כל מה שדנו בזה, ועוד חזון לבאר את הנושא לכל פרטיו במסגרת אחרת.

הדברים דלהלן נתלבנו בבירור וליבון עם רבנים ותלמידי חכמים מופלגים, מהם הגר"ז קורן (עורך מאורי אש השלם), הגרד"א קליינמאן (מח"ס קובץ הלכות), הגר"מ מורגנשטרן (מח"ס מטבח בהלכה), ועוד. והרבה מדברי משלהם הוא.

² הלמדנות (או ליתר דיוק חוסר הלמדנות) שהמציאו (סוף עמ' 8), שהדלקת העלעקטריק היא פעולה אחרת מהסרת המחיצה שתוך המתג, ורצו לומר שפעולה אחת אינה מתייחסת אליו, זה שייך לומר רק כשאנו מתכוין לפעולה זו (או על כל פנים אין עיקר כוונתו לזה, ראה רג ה), וכגורר מיטה, ואינו מתכוין לעשות חריץ. אבל כאן הלא זה עיקר רצונו להדליק ולכבות העלעקטריק, וזה כגורר מיטה במטרה לעשות בה חריץ, שפשוט שאסור גם במיטה קטנה שאינו וודאי.

³ בענין זה יש להאריך, מתי אומרים שכל הפעולות נחשבות כחד ומתי לא, וראה משנ"ב (סי' שלו כה), ביאור הלכה (סי' שכח מט ד"ה לשום בסופו), דברי הגר"ז אויערבאך (שש"כ פרק כ"ו הע' ס"ז), ועוד אחרונים בזה. וכאן אין צורך לכל זה, כאמור בפנים, שהיו מכין ממש, וגם הוי פס"ר שנעשה על ידי מעשה אחד.

⁴ לענין הדלקה לכאורה אינו צריך לפנים, שהרי אין זה מניעת מלאכה בלבד, ודבר זה דומה לדין המבואר בגמרא (סנהדרין ע"ז ע"ב) שדבר המפסיק בעד זרם מים ובא אדם והסירו ויצאו המים והזיקו, אם הזיקו בכח ראשון חייב, ואם בכח שני הוי גרמא [בגדרי כח ראשון ושני נחלקו הראשונים ואכמ"ל], וכן הוא לענין שבת, כמבואר גם בביאור הלכה (רנב לסעיל ה ד"ה להשמעת). ובתשובות המתירים לא ראיתי התייחסות לזה אמאי אינו על כל פנים כח שני וכדין גרמא, רק שמעתי ממישהו בעל פה שכנראה חילקו, שכיון שבשעת הסרת המחיצה לא נשלחה עדיין קרן האור, הרי זה עדיף מכח שני שהמים הם כבר כאן ונשענים על הדבר המונע.

⁵ המסתפק משמן שבנר אינו דוקא כשמסתפק ומסיר הדבר הדולק עצמו כמו שמן, אלא אף כשמונע דבר שאין חומר ההדלקה בעצם, כמבואר במג"א (רנט יא ו) לענין סגירת דלת התנור ובכך נכבה האש, והוא הדין ב'פולסים' של קרן האור בנידון שלנו. [ראה מנחת יצחק (ח"ב סי' טז אות יא) שביאר את דברי המג"א כנ"ל. ומשם מבואר שגם כשאינו נכבה מיד נחשב כמכבה בידים].

ואמנם יש מקום לומר שקרן האור עדיפה מצד שאינה אלא סימן למכשיר לפעול, או שמאחר שאי אפשר להקרו אור מצד עצמה ליפול לנר אינה נחשבת כשמן, אבל כפי שכתבתי בפנים, צריכים ראייה ברורה לחלק בכזה באיסור תורה.

עוד יש לציין, שאף על פי שדין שמן שבנר הוא רק בדבר שייחדו להאש (רש"י כ"ט: ד"ה שתהא מנטפת), ולכן טלית שאחז בה האור אין בה דין זה, וראה שו"ע הרב (תק"ד ט) שבסילוק דבר שלא התחיל לדלוק עדיין, כגון חתיכות שעוה נפרדת הרחוקה מהנר מותר, מכל מקום בענייננו ודאי מסתבר דהוי כמו שמן המטפטף, שנחשב חלק מהנר. ועיי"ש עוד לענין מניעה על ידי הנחת עפר סביב לנר, שבדבר חיצוני כזה מותר, וגם סברא זו לכאורה לא שייכת כאן.

⁶ הממציאים ציינו כבדרך אגב שיש שיטות שאין זה גרמא, ולא גילו שהמדובר בשיטה המבוססת על גדולי הפוסקים, ועל פי יסודות המבוארים בשו"ע. כמו"כ ציינו לשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' פה) שאינו מסכים לכך לחושבו כמעשה, בלי לגלות שהוא עצמו כתב (ח"ו סי' פ"ג עמ' קע"ח): "וכבר העלו רבותינו שבאופן שהמכונה מתוכנן לכך שיפעילוהו בדרך של גרמא וזהו דרך הפעלתו אין בזה היתר של גרמא, ובפרט היכי שאין שום שינוי באיכות מעשה המכונה עקב שיפעילו המכונה בדרך גרמא". (ראה גם ארחות שבת כט הע' נב, מטבח כהלכה מעמ' 379, ועוד).

להעיר, כלל זה נאמר כאשר מתכוין למלאכה (כמבואר גם באחיעזר שם), ולא באינו מתכוין, ולכן לענין מקרר דנו שהוי גרמא. כמו כן כלל זה הוא רק כשנעשה שינוי, ולא כשממשיך פעולה קיימת, ולכן בשעון שבת דנו להקל באופן כזה שאינו משתנה (ראה אגרות משה יו"ד ח"ג מז סוף אות ד, ועוד רבות).

⁷ גם ב'זורה ורוח מסייעתו', באמת פעולת הזרייה נעשית על ידי הרוח ולא על ידי הזורה, והזורה רק מאפשר לרוח לבצע את המלאכה, ומכל מקום זה נחשב מעשה גמור של האדם. הטעם בזה הוא שבדיני שבת התחדש הכלל 'מלאכת מחשבת אסרה תורה' ולכן בכל אופן שנעשית מלאכה באופן מחושב ומתוכנן מראש הרי"ז בכלל מעשה האדם, ואין נפק"מ במה שכוחות הטבע הם שבפועל סיימו את הפעולה. והוא הדין כאן אין נפק"מ האם קרן האור היא שתפעל לבסוף את המלאכה, והדברים פשוטים.